

УДК 94(477)

Ірина Автушенко

**ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ УКРАЇНИ (1991–1996 РР.)**

У статті досліджується проблема забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей у період формування основ та будівництва Збройних Сил України (1991–1996 рр.). Проаналізовано права військовослужбовців щодо забезпечення їх житлом, причини, які ускладнювали процес його виділення. Розглянуто роль місцевих Рад у розв'язанні житлового питання, а також механізм та розмір грошової компенсації, яку міг отримати кожен військовослужбовець за найм жилого приміщення.

Ключові слова: військовослужбовці, Збройні Сили України, забезпечення житлом, грошова компенсація, найм житла.

Актуальність обраної теми визначається тим, що на сучасному етапі реформування Збройних Сил України (далі – ЗСУ), в умовах неоголошеної російсько-української війни, актуальними є питання соціального захисту військовослужбовців. Однією із найважливіших соціальних гарантій військовослужбовців є забезпечення житлом за рахунок держави. Слід зазначити, що на сьогодні житлова проблема у ЗСУ є однією із найгостріших та потребує суттєвих кардинальних заходів щодо її хоча б часткового вирішення найближчим часом.

Сьогодні практично відсутні ґрунтовні праці наукового характеру щодо висвітлення проблеми забезпечення житлом військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей. Це питання переважно досліджувалося у площині житлового права такими науковцями, як Н. Кузнецовою [1], В. Подрушняком, І. Чубаром [2] та іншими. Більшість праць, які останнім часом опубліковані, мають публіцистичний характер та не можуть вважатися суто науковими.

Метою статті є комплексне вивчення проблеми забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей в період формування основ та будівництва ЗСУ (1991–1996 рр.).

Забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей в досліджуваний період здійснювалося за інерцією, коли ще працював потужний будівельний комплекс Міністерства оборони і діяли закони та нормативні акти колишнього СРСР.

Закон України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" від 20 грудня 1991 р. передбачав широкі права військовослужбовцям, щодо забезпечення їх житлом. У ст. 12 якого зазначено: "Військовослужбовці забезпечуються жилими приміщеннями державою.

Військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби) та членам їх сімей, які проживають разом з ними, надається жила приміщення, що має відповідати вимогам статті 50 Житлового кодексу України.

До одержання постійного жилого приміщення військовослужбовцям, зазначеним у цьому пункті, надаються службові жилі приміщення. У разі відсутності такого житла військова частина зобов'язана тимчасово орендувати житло для забезпечення ним військовослужбовця та його сім'ї або за бажанням військовослужбовця виплачувати грошову компенсацію за піднайом (найом) ним жилого приміщення на умовах, встановлених Кабінетом Міністрів України" [3].

Механізм та розмір грошової компенсації, яку міг отримати кожен військовослужбовець України за найм жилого приміщення передбачено постановою Кабінету Міністрів України № 175 від 14 березня 1995 р. "Про грошову компенсацію військовослужбовцям за піднайом (найом) житла". Цей документ містив таку норму: "Установити військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби) у разі відсутності постійного житла, за їх бажанням, та курсантам вищих військових навчальних закладів, які мають сім'ю, за відсутності сімейних гуртожитків, грошову компенсацію за піднайом (найом) ними житлового приміщення в розмірі фактичних витрат, але не більше: у містах Києві, Сімферополі, Севастополі, обласних центрах – 5 мінімальних заробітних плат; в інших містах і населених пунктах – 2 мінімальних заробітних плат". При цьому військовослужбовцям, за наявності у них трьох і більше членів сім'ї, зазначені розміри збільшуються в 2 рази" [3].

Офіцери, прапорщики, мічмани і військовослужбовці надстрокової служби при звільненні з військової служби в запас чи у відставку за вислугою років, а також у зв'язку зі скороченням чисельності або штату військовослужбовців забезпечуються жилою площею у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Військовослужбовці, які проходять службу на території України, батьки та члени сімей військовослужбовців, які загинули, померли, пропали безвісти або стали інвалідами при проходженні військової служби, оплачують жилу площу та комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, теплова енергія та інші послуги) в будинках державного житлового фонду в розмірі

50 % від встановлених ставок. Місцеві Ради народних депутатів зобов'язані виділяти земельні ділянки і надавати допомогу в будівництві та придбанні будівельних матеріалів особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби і батькам військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти, а також військовослужбовцям, які стали інвалідами під час проходження служби, якщо вони виявили бажання побудувати індивідуальні жилі будинки [3].

Станом на 1 січня 1992 р. на квартирному обліку ЗСУ перебувало близько 80 тис. сімей безквартирних військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби у запас або відставку. Упродовж 1992–1995 рр. збудовано та отримано 39 тис. квартир (46 %) – у середньому 9750 квартир за рік; за 1996–1998 рр. – 8 тис. – у середньому 2666 квартир на рік. Отже, за період 1992–1998 рр. побудовано та отримано 47 тис. квартир. Незважаючи на це, проблема забезпечення військовослужбовців житлом залишилася нерозв'язаною [4].

Кількість безквартирних офіцерів і прапорщиків на початок 1991 р. у Київському військовому окрузі складала 20,5 тис., а на 1 січня 1992 р. – 21,5 тис. Була значна заборгованість місцевої влади областей, на території яких дислокувався округ, із виділення житла для сімей військовослужбовців. У 1991 р. при плані виділення 146 тис. м² житла отримано лише 70,5 тис. м², що склало близько 48 % [5].

У 1992 р. становище ускладнилося фінансовими труднощами, різким (у 15–30 разів) зростанням цін на будівельні, паливно-мастильні та інші матеріали. Якщо раніше 1 млн крб. вистачало приблизно на 70-тиквартирний будинок, то у 1992 р. ледве на закладення фундаменту [5]. Наприклад, у київському гарнізоні на 1 січня 1991 р. в черзі перебувало 3600 сімей, а на 1 травня вже – 3800. Причому військовослужбовці продовжували перебувати в гарнізон. Серед черговиків кожен четвертий мав право на першочергове отримання житла. У їх числі були воїни-інтернаціоналісти, ліквідатори аварії на ЧАЕС та інші пільгові категорії. Багато офіцерів і прапорщиків, які не мали житла, підлягали звільненню у запас.

Особливо складне становище склалося у військово-навчальних закладах гарнізону, де кількість сімей, які очікували отримання квартири, перевищувало 200–230 осіб. Якщо врахувати, що у вузах квартири отримували 4–10 військовослужбовців щороку, то останні в черзі могли отримати житлову площу тільки через 20–50 років. Складність виділення житла обумовлювалася низкою об'єктивних і суб'єктивних причин. Перша з них – аварія на ЧАЕС. Саме із 1986 р. ситуація із отриманням квартир військовослужбовцями стала різко ускладнюватися. У 1990 р. київський гарнізон передав у фонд надання допомоги постраждалим від аварії більше 600 квартир, а Мінатоменерго СРСР зобов'язувалося повернути військовослужбовцям цю житлову площу, але своєї обіцянки не виконало. Багато офіцерів і прапорщиків, що отримували тоді квартири, добровільно здали ордери для розселення постраждалих від аварії. Друга причина – різке падіння темпів будівництва житла у місті. Так, міськвиконком на 31 грудня 1990 р. заборгував військовослужбовцям 100 квартир за пайовим будівництвом і приблизно стільки ж за лімітним виділенням (на 31 грудня 1989 р. заборгованості не було зовсім). Погашаючи борги 1990 р., міськвиконком у 1991 р. виділив більше 100 квартир, і боргова цифра на 7 липня 1991 р. склала 2200 м². Третя причина – окремі командири і начальники військово-навчальних закладів недостатньо реально оцінили стан справ із забезпеченням житлом у 1991 р. Так, наприклад, у Київському вищому військовому інженерному училищі зв'язку (далі – КВВІУЗ) несвоєчасно були замовлені гроші на пайове будівництво, а коли прийшов час їх вносити у міський бюджет і формувати план для будівельних організацій на 1991 р., то з'ясувалося, що училище грошей у міській казні немає [6]. Суми, виділені низці військових вузів на пайове будівництво, були надзвичайно невеликими (100–150 тис. крб.). Адже в умовах зростання цін на будівництво командуванню цих закладів необхідно було запросити додаткові кошти, тому що 3–4 квартири на таку кількість безквартирних проблему не вирішувало [6].

Наприкінці 1990 р., на зборах київського гарнізону створено координаційну групу, яка мала займатися питаннями соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, опираючись на ухвали офіцерських зборів військових частин. У групі на добровільних засадах працювало 16 офіцерів від військових частин, військових вузів, установ гарнізону, штабу округу, міськвійськокомату та окружного військового госпіталю [6]. Координаційна група безпосередньо зверталася до командувачів підрозділів ЗСУ для надання фінансової допомоги вузам, що їм підпорядковувалися. У результаті чого, через головнокомандувача ППО додатково виділено 150 тис. крб. для військовослужбовців Київське вище інженерне радіотехнічне училище, а через начальника зв'язку – 700 тис. крб. – для КВВІУЗ, але із застереженням, що гроші будуть гарантовано виділені у 1992 р. На серпень 1991 р. через стрімке зростання вартості житла (у 1989 р. 1 м² житлової площі коштував 240 крб., в 1990 р. – близько 700 крб., а у 1992 р. – більше 1200 крб.) виділені кошти не змогли розв'язати житлову проблему в цих закладах [6].

Порушувалося питання у міськвиконкомі щодо виділення військовослужбовцям ділянок землі у міській смузі або поряд під індивідуальне будівництво, але це питання так і не було вирішено [6].

Командування Львівського військового інституту культури житлову проблему безквартирних військовослужбовців намагалося розв'язати власними силами, прийнявши рішення здійснити перепланування і капітальний ремонт дев'ятиповерхового гуртожитку спеціального факультету, у якому раніше проживали військовослужбовці іноземних армій, переобладнавши його у сорокаквартирний житловий будинок [7].

Командування округу, заручившись підтримкою Головному сухопутних військ, вилучило гуртожиток із житлового фонду Інституту і розпочало ремонт, заздалегідь розподіливши усі квартири між офіцерами штабу округу [7]. У 1992 р. на території м. Києва 4682 сім'ї військовослужбовців не мали квартир, із них 3823 сім'ї були наймачами житла і мешкали у складних житлових умовах. З метою поліпшення становища і надання допомоги у вирішенні житлових питань військовослужбовців у м. Київ представником Президента України 18 вересня 1992 р. видане розпорядження "Про надання допомоги у вирішенні житлових питань сімей військовослужбовців у м. Києві". У ньому зазначалося "Представникам Президента України в районах м. Києва разом з керівниками підприємств, установ, організацій, професійно-технічних закладів до 1 жовтня 1992 р. провести аналіз ефективності використання гуртожитків і виділити 7–10 % вільної житлової площі для тимчасового проживання сімей військовослужбовців, що не мають житла. Площу в гуртожитках надавати згідно з розпорядженням представника Президента України в районі за поданням командира військової частини чи установи за погодженням керівника підприємства, установи, організації – власника гуртожитку. Оплату за оренду наданих житлових приміщень в гуртожитках проводити за рахунок і в межах коштів, які виділяються Міністерством оборони України для компенсації за найм жилих приміщень. Контроль за виконанням порядку надання і використання жилих приміщень в гуртожитках для військовослужбовців покладалось на представників Президента України в районах м. Києва" [8]. Аналогічне розпорядження видане і представником Президента України у Київській області, де 2987 сімей військовослужбовців не мали квартир, 1518 із них були наймачами житла [9].

Союз соціального захисту військовослужбовців, осіб, звільнених із військової служби і членів їх сімей, відкрив у Києві інформаційний пункт зі збору даних про житло, що здавалося у місті та прилеглому передмісті для тимчасового проживання, щоб якимось полегшити життя безквартирним військовослужбовцям. Зокрема, свій внесок у забезпечення військовослужбовців житлом влітку 1992 р. зробила державна будівельно-монтажна фірма "Івано-Франківськбуд" перерахувавши на рахунок Міністерства оборони України 200 тис. крб. і виділивши військовим одну квартиру [10].

На жаль, були прикрі випадки розкрадання коштів, що виділялися на будівництво житла для військовослужбовців. Зокрема, військовослужбовці військової частини № 51170, що дислокувалася у м. Кременчук, звернулися у червні 1992 р. з листом до Президента України, Верховної Ради України, голови комітету з питань соціального захисту військовослужбовців при Кабінеті Міністрів України, редакції газети "Народна армія" з проханням прибути до них в частину і розібратися із питанням забезпечення житлом військовослужбовців частини. У листі вони писали, що з 1988 р. квартири не виділялися, за виключенням заступників командира частини. Як результат, черга на отримання житла зросла до 140 осіб, що складало близько 80 % офіцерів і прапорщиків. У 1991 р. цільовим призначенням для частини виділено 2 млн крб. для будівництва житла, але кошти невідомо куди поділися. Частина військових не мала гуртожитку, тому вони були змушені орендувати житло, сплачуючи до 1,5 тис. купоно-карбованців на місяць при заробітній платі в 3–4 тис. Дружини доглядали за дітьми, тому що їх працевлаштування залежало від наявності житла, адже, знімаючи квартиру за квартиру, переїжджаючи з одного кінця міста в інший, дуже важко було утриматися на одній роботі та водити дітей в один дитсадок чи школу [11].

В Одеському військовому окрузі план будівництва у 1992 р. виконано за 5 місяців, побудовано 257 квартир, зокрема, восьмидесятиквартирний будинок в Одесі, шестидесятиквартирний – в Рауховці, сорокап'ятиквартирний – Радянському та 64 квартири в Широкому Лані [12]. На обліку в Одеському військовому окрузі перебувало 10014 безквартирних військовослужбовців, а також черга поповнювалася військовослужбовцями, які поверталися в Україну з інших республік колишнього СРСР, з проханням про переведення у ЗСУ і виведеними із Західної групи військ, що ще більше ускладнювало житлову проблему [12]. Тому для розв'язання цього питання потрібна була державна програма будівництва житла і участь в ній місцевих Рад. Однак допомога місцевої влади була недостатньою. Наприклад, заборгованість місцевих Рад військовим в Одесі складала 254 квартири (в області – 323); у Феодосії – 53; Білгород-Дністровському – 32, а по округу всього – 886 квартир [12].

Після виводу радянських військ із території колишньої НДР, уряд ФРН для їх облаштування виділив 7 млрд німецьких марок. Містом для будівництва став Кривий Ріг. За 1991–1992 рр. австрійська будівельна фірма, найнявши досвідчених робітників зі Словаччини, здала в експлуатацію 15 житлових будинків (1500 квартир), торгівельний центр, готель, поліклініку, 2 дитячих садочки, АТС,

теплові та інженерні мережі, стадіон, школи [13]. Такими заходами вдалося вирішити лише частину проблеми, тому що кошти, скеровані на житлове будівництво не були ефективно та економічно використані [14, арк. 18–24].

Показово, що квартири, побудовані закордонними будівельниками відповідали на той час європейським стандартам: під'їзди будинків із домофонами; у квартирах дверні рами зроблено із металу і обклеєно під дерево; стелі і стіни ідеально рівні; на вікнах жалюзі; в туалеті і ванній – кахель. А на якість будинків, побудованих військовими будівельниками, часто новосели скаржилися. Зокрема, мешканці будинку 4, по вул. Червоноармійській у м. Лубни Полтавської області, скаржилися, що будинок зданий зі значними недоробками. "Стіни течуть, промерзають, в квартирах сиво, скрізь гуляє вітер і все вкрито пліснявою" [15].

Отже, вирішення питання забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей у період формування основ та будівництва ЗСУ ускладнювалося недостатністю виділених коштів на будівництво житла, стрімким подорожчанням будівельних матеріалів та корумпованістю системи розподілу житла. Надання житла унеможлиблювалося тим, що на територію України постійно прибували військові частини з-за кордону, що підлягали виведенню із територій іноземних держав.

Список використаних джерел

1. Кузнецова Н. Правове регулювання житлового будівництва / Н. Кузнецова. – К.: Т-во "Знання" України, сер. II. "Громадянин і закон" / Т-во "Знання" України, – 1991. – № 7. – 32 с.
2. Чубар І. Правове регулювання житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей / І. Чубар, В. Подрушняк // Юридична наука. – 2012. – № 12. – С. 120–127.
3. Закон України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" від 20.12.1991 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2011-12/ed19911220>.
4. Засідання Громадської ради при Міністерстві оборони України від 24 червня 2014 р. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskistyuu/gromadska-rada/rishennya-gromadskoi-radi/2014/06/24/rishennya-gromadskoi-radi-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini-vid-24-cherwnya-2014-%E2%84%961/>.
5. Вертушков М. В военном совете КВО / М. Вертушков // Народная армия. – 3 марта 1992.
6. Беднин А. Квартиру офицеру: через четыре года или двадцать лет? / А. Беднин // Ленинское знамя. – 30 августа 1991.
7. Решетняк Б. Используя силовое давление / Б. Решетняк // Народная армия. – 10 марта 1992.
8. Розпорядження представника Президента України І. Салія "Про надання допомоги у вирішенні житлових питань сімей військовослужбовців у м. Києві // Народна армія. – 25 вересня 1992.
9. Розпорядження представника Президента України у Київській області пана І. М. Капштика "Про надання допомоги у вирішенні житлових питань військовослужбовців та їх сімей // Народна армія. – 25 листопада 1992.
10. Настоящая забота // Народная армия. – 10 июля 1992.
11. Лист Президенту Украины, Верховному Совету Украины, Председателю комитета по вопросам социальной защиты военнослужащих при Кабинете Министров Украины, Редакции газеты "Народная армия" // Народная армия. – 25 июня 1992.
12. Ягодин Н. Сдано под ключ 257 квартир / Н. Ягодин // Народная армия. – 7 июля 1992.
13. Гошко В. Мы готовы с Вами сотрудничать и впредь / В. Гошко // Народна армія. – 21 серпня 1992.
14. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 32, спр. 2941, арк. 18–24.
15. Вачаев О. Под наши гости не подходит / О. Вачаев, И. Билинский // Народна армія. – 26 лютого 1992.

Ірина Автушенко

РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЖИЛЬЁМ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ УКРАИНЫ (1991–1996 ГГ.)

В статье исследуется проблема обеспечения жильем военнослужащих и членов их семей в период формирования основ и строительства Вооруженных Сил Украины (1991–1996 гг.). Проанализированы права военнослужащих по обеспечению их жильем, причины, которые усложняли процесс выделения жилья. Рассмотрена роль местных Советов в решении жилищного вопроса, а также механизм и размер денежной компенсации, которую мог получить каждый военнослужащий за наём жилого помещения.

Ключевые слова: военнослужащие, Вооруженные Силы Украины, обеспечение жильем, денежная компенсация, поднаем жилья.

Iryna Avtushenko

SOLVING THE HOUSING PROBLEM OF UKRAINIAN SERVICEMEN (1991–1996)

The article is devoted to the problem of housing servicemen and their families during the formation of foundations and creation of the Armed Forces of Ukraine (1991–1996). The article includes the analysis of servicemen's rights connected with their housing, the reasons that complicated the allocation of housing. The article suggests the role of local councils in solving the housing problem, as well as the mechanism and the amount of compensation which every serviceman could get for rented apartment.

Key words: servicemen, the Armed Forces of Ukraine, housing, compensation, rented apartment.